

K E R T O M U S

T A M P E R E E N K A U P U N G I N
K A N S A N H U O L T O L A U T A K U N N A N

T O I M I N N A S T A

V U O D E L T A

1942

K E R T O M U S

T A M P E R E E N K A U P U N G I N
K A N S A N H U O L T O L A U T A K U N N A N

T O I M I N N A S T A

V U O D E L T A

1942

KERTOMUS

TAMPEREEN KAUPUNGIN

KIRJASTON KIRJAIN

TOIMIVASTAA

TAMPEREEN

TYÖVÄEN

KIRJAPAINO

1 9 4 3

Kansanhuoltolautakunta.

Kaupunginvaltuuston 9. 12. 1941 valitsemina ovat kansanhuoltolautakuntaan vuoden 1942 aikana kuuluneet varsinaisina jäseninä tarkastaja E. J. Axén, kauppias Lauri Ruohola, ent. kaupunginjohtaja K. F. Mattsson, johtaja Lauri Itävuori ja herastuomari Hugo Simola sekä lisäjäseninä rouva Rauha Ojala ja talousopettaja Helka Putkisto, joista puheenjohtajana tarkastaja E. J. Axén ja varapuheenjohtajana kauppias Lauri Ruohola. Lisäjäsenet ovat lautakunnassa edustaneet kotitalouspiirejä ja ovat he osallistuneet kokouksiin, milloin käsiteltävänä on ollut kotitalousalaa koskevia asioita.

Kaupunginhallitusta edusti kokouksissa sosialinen apulaiskaupunginjohtaja Toivo Rainio kuolemaansa saakka sekä senjälkeen v.t. kaupunginjohtaja, sittemmin sosialinen apulaiskaupunginjohtaja Sulo A. Typpö.

Lautakunnan kokoukset.

Toimintavuotenaan 1942 on lautakunta pitänyt kaikkiaan 23 kokousta, joista pöytäkirjaan on kertynyt 299 pykälää.

Lautakunnan sihteerinä on toiminut kansanhuoltotoimiston apulaisjohtaja Risto Kalerma.

Hintajaosto.

Lautakunnan hintajaostoon ovat vuoden 1942 aikana kuuluneet tarkastaja E. J. Axén, johtajat K. F. Mattsson ja Lauri Itävuori, kauppias Lauri Ruohola ja agronomi Otto Tuurna. Hintajaosto kokoontui kertomusvuonna 4 kertaa, jolloin kansanhuoltoministeriön eräiden maksujen vahvistamisesta 12. 10. 1942 antaman päätöksen nojalla vahvistettiin m.m. sähkötyö- ja saunamaksut Tampereella

sekä annettiin kansanhuoltoministeriölle lausunto uusista pika-ajurien taksoista, jotka ministeriö sitten vahvisti. Lisäksi määrättiin useille elintarvikkeille ylimmät sallitut kuljetusmaksut. Kokouksissa toimi puheenjohtajana tarkastaja E. J. Axén ja sihteerinä apulaisjohtaja Risto Kalerma.

Kuljetuspäällikkö.

Kuljetuspäällikkönä on edelleen vuoden 1942 aikana toiminut johtaja Jussi Mäkinen, jonka kansanhuoltolautakunta kokouksessaan 2. 7. 1941 valitsi sanottuun toimeen kansanhuoltoministeriön 14. 6. 1941 annettua määräyksen kuljetuspäällikköjen asettamisesta kuntiin. Kuljetuspäällikön tehtävänä on ollut järjestää ja valvoa hevosaajoneuvoin tapahtuvia kuljetuksia.

Polttoainepäällikkö ja toimikunta.

Kaupunginvaltuuston kokouksessaan 28. 10. 1941 valitseman polttoainepäällikön, metsänhoitaja Ilmari Perälän pyydettyä omassa vakinaisessa toimessaan lisääntyneiden tehtävien vuoksi vapautusta polttoainepäällikön toimesta, päätti lautakunta kokouksessaan 31. 1. 1942 esittää kaupunginhallitukselle, että polttoainepäälliköksi valitaisiin toimitusjohtaja A. I. Auvinen sekä hänen varamieheksensä edelleen metsänhoitaja Erkki I. Bagge. Metsänhoitaja Baggen saatua kuitenkin määräyksen ryhtyä hoitamaan erästä virkaa maatalousministeriössä, valitsi kaupunginvaltuusto 10. 2. 1942 polttoainepäälliköksi 15. 2. 1942 lukien toimitusjohtaja A. I. Auvisen määräten samalla hänen tehtäväkseen lähinnä kuljetuskysymysten hoitamisen sekä apulaispäälliköksi metsänhoitaja Kauko Leiwon tehtävänä lähinnä hankinta-asiat. Elokuun 25 päivänä joutui kaupunginvaltuusto uudelleen käsittelemään polttoainepäällikön muutosasiaa johtaja Auvisen pyydettyä vapautusta tehtävästään sekä valitsi polttoainepäälliköksi 1. 9. 1942 lukien metsänhoitaja Kauko Leiwon, jonka tehtäviin yhdistettiin myös apulaispäällikön tähän asti hoitamat asiat. Samalla valittiin polttoainepäällikön varamieheksi toimitusjohtaja A. I. Auvinen.

Polttoainetoimikunnan kokoonpanossa ei kertomusvuoden aikana oleellisesti sattunut mitään muutoksia. Puheenjohtajana toimi

tarkastaja E. J. Axén sekä jäsenenä työnjohtaja K. F. Saaristo, kaupungin Polttoainetoimiston johtaja V. Lukkila, metsänhoitaja Ilmari Perälä ja toimitusjohtaja A. I. Auvinen, molemmat viimeksin mainitut itseoikeutettuina polttoainepäällikön toimessa ollessaan sekä 15. 2. 1942 lähtien itseoikeutettuna metsänhoitaja Kauko Leiwo. Toimikunnalla oli kaikkiaan 9 kokousta, joissa sihteerinä oli kansanhuolto-toimiston apulaisjohtaja Risto Kalerma.

Toimistot ja henkilökunta.

Sen jälkeen kun lautakunnan toimistot sijoitettiin Tampereen Säästöpankin taloon Kauppakatu 14 ja Ammattikoulutaloon, ovat toimistojen tehtävät säännöstelyn vähitellen ulottuessa miltei kaikkiin tarvikkeisiin paisuneet moninkertaisiksi siitä, mitä ne silloin olivat. Paitsi sitä, että tilanahtaus huomattavasti vaikeutti toimistojen henkilökunnan tarkoituksenmukaista ja intensiivistä työskentelyä, haittasi se samalla myös asiakaspalvelua, koska toimistojen eri osastoja ei voitu pitää riittävän tilavina eikä järjestää niitä käytännöllisyyttä silmälläpitäen. Keskinäisen Vakuutusyhtiö Varman tarjottua 11. 5. 1942 lautakunnalle toimistohuoneistoa talostaan Aleksanterinkatu 24 päättikin lautakunta tämän johdosta kokouksessaan 15. 5. 1942 esittää kaupunginhallitukselle, että lautakunnan keskustoimisto, joka eniten oli kärsinyt tilanahtaudesta, siirrettäisiin tarjottuun huoneistoon, joka tilavuudeltaan oli noin kaksi kertaa silloista toimistohuoneistoa suurempi. Kaupunginhallitus hyväksyikin lautakunnan esityksen kohta tämän jälkeen, mutta keskustuimisto pääsi siirtymään uuteen huoneistoonsa vasta 1. 8. 1942. Keskustoimistoon liitettiin samalla Ammattikoulutalossa sijainnut tekstiili- ja nahkavalmistajien osasto sekä 1. 9. 1942 johtaja Auvisen erottua polttoainepäällikön toimesta Näsi Osakeyhtiön konttorin yhteydessä Kauppakatu 15:ssä sijainnut polttoaineosasto. Kun sotilasviranomaiset myöhemmin syksyllä ilmoittivat tulewansa ottamaan omaan käyttöön Ammattikoulutalossa olleen toimistohuoneiston, jossa sijaitsivat ostokortti- ja maatalousosastot, oltiin toimistolle pakotettuja hakemaan uutta huoneistoa, joka sitten saatiinkin vuokrattua Tampereen Taideyhdistykseltä Taidemuseosta ja johon toimisto vuoden vaihteessa siirrettiin.

Vuoden 1942 aikana suoritettiin kaksi yleistä ostokorttijakelua, nimittäin maaliskuussa ja syyskuussa. Ostokortteja jaettiin edellisessä 67.278:lle ja jälkimmäisessä 66.612:lle henkilölle. Yleisten

jakelujen jälkeen saapui lautakunnalle anomuksia isomman leipäkortin saantia varten kaikkiaan 8.574, joista hyväksyttiin 5.176 ja hylättiin 3.398. Kuten aikaisemminkin, aiheutui hyväksyttyjen anomusten huomattava lukumäärä pääasiassa siitä, että asianomaiset eivät aikaisempaan ostokorttiansanomukseensa olleet hankkineet työnantajansa tai kahden henkilön todistusta työnsä laadusta tai että aikaisempi anomus muuten oli ollut puutteellinen ja epäselvä.

Paitsi mainittuja yleisiä ostokorttijakeluja, suoritettiin kertomusvuonna myös helmikuussa tarkkailukorttien jako kuntalaisille lautakunnan 27. 1. 1942 tekemän päätöksen mukaisesti, polttopuu-ostokorttien jakelu toukokuussa sekä, kansanhuoltoministeriön julistettua 1. 10. 1942 voimaantulleet T1-tupakkakortit mitättömiksi vuoden 1943 alusta lukien, joulukuussa uusien tupakkakorttien jakelu, jolloin uusia tupakkakortteja jaettiin 18.577:lle henkilölle, tupakkakorttien omaavia oltua siihen asti 19.514.

Ostokorttiosaston toiminnasta mainittakoon edelleen, että veripalvelutodistuksia, joiden perusteella asianomaisille myönnetään ylimääräisiä elintarvikeannoksia, tuotiin v. 1942 6.435 kappaletta sekä käsiteltiin uusia lääkärintodistuksia 12.674. Häitä ja hautajaisia varten saatavien elintarvikkeiden ostolupia myönnettiin edellisiin 750:ssä ja jälkimmäisiin 929:ssä tapauksessa. Lomalla olevia sotilaita asioi ostokorttiosastolla 27.582.

Kansanhuoltotoimisto I:ssä, jossa pääasiallisesti hoidetaan kauppiaskuntaa koskevat asiat, kirjoitettiin vuoden 1942 aikana jakeliikkeille tilitystä vastaan kaikkiaan noin 74.500 ostolupaa ja hoidettiin 4.672 tiliä. Lisäksi myönnettiin yksityisille noin 4.000 vaatetustarvikkeiden ostolupaa ja 2.100 P-ostokorttia. Raudan ostolupia myönnettiin kertomusvuonna noin 850, uusien polkupyörien 101, polkupyörän ulkorenkaiden 354 ja sisärenkaiden 229, muita yksityisille myönnettyjä ostolupia mainitsematta.

Kotieläinkanta ja siinä vuoden 1942 aikana tapahtuneet muutokset selviävät allaolevasta taulukosta:

Eläinlaji	Vuoden alussa	Ostettu	Teuras-tettu omaan käyttöön	Myyty teuras-eläimiksi	Vuoden lopussa
Hevosia	447				219
Sikoja	533	833	375	336	655
Muita eläimiä	952	526	205	153	1120

Toimistohenkilökuntaan kuului vuoden 1942 joulukuussa 51 henkilöä, joten, huolimatta yhäti laajentuneista tehtävistä, ei toimihenkilöitä tarvinnut kertomusvuonna erinäisistä toimistoissa suoritetuista uudistuksista ja järjestelyistä johtuen lisätä muuta kuin kahdella. Kun toimistoapulainen Urho Sirénin vapautumisesta sotapalveluksesta ei ollut minkäänlaista varmuutta ja kun hänelle kuuluneet kirjalliset tehtävät olivat joutuneet pääasiassa apulaisjohtajan hoidettaviksi muiden tehtäviensä ohella, päätti lautakunta kokouksessaan 22. 12. 1942, huomioonottaen lisäksi kirjeenvaihdon jatkuvan lisääntymisen, perustaa toimistoon apulaissihteerin viran, joka vuoden lopulla julistettiin haettavaksi.

Paitsi varsinaista henkilökuntaa oli vuoden 1942 aikana lautakunnan palveluksessa ostokorttien jakelun aikana tilapäisesti 137 henkilöä, joista maaliskuussa yleisessä ostokorttijakelussa 42 ja syyskuussa 51.

Kansanhuollonjohtajana on toiminut Tauno Sinisalo ja apulaisjohtajana Risto Kalerma sekä toimisto II:n toimistonhoitajana Toivo Kannikoski.

Kansanhuoltotoimistot ovat olleet yleisölle avoinna klo 10—14 sekä perjantaisin lisäksi klo 16—18 toimistoajan ollessa maanantaitorstaipäivisin klo 10—16.

Kirjeenvaihto.

Postikirjaan merkittiin vuonna 1942 kaikkiaan 35.110 lähetystä (v. 1941 34.414), joista kirjeitä oli 8.379 (v. 1941 7.047), kiertokirjeitä ja tiedustelulomakkeita 18.157 (v. 1941 15.344) sekä päätöksiä isomman viljatuotekortin saantia koskeviin anomuksiin 8.574. Diarioon saapuneiksi merkittyjä kirjeitä oli vuonna 1942 5.748 (v. 1941 5.247), jotapaitsi päivittäin saapui lukuisasti erilaisia anomuksia, selvityksiä yms., joita, kuten ei myöskään anomuksia isomman viljatuotekortin saamiseksi diarioon merkitty. Kansanhuoltoministeriön julkaisemien säännöstely- ja hintatiedoitusten lisäksi saapui ministeriöstä 339 kiertokirjettä (v. 1941 355).

Tarkkailutoiminta.

Lautakunnan tarkkailutoiminta keskittyi, kuten edellisinäkin vuosina, lähinnä hintojen valvontaan. Huomioonottaen tarkkailu-

tehtävien laajuuden ei tarkkailua kuitenkaan riittämättömän työvoiman vuoksi voitu hoitaa sillä teholla kuin se ehkä olisi ollut tarpeellista. Vuonna 1941 olleesta neljästä tarkkailijasta oli kertomusvuonna lautakunnalla, ravintolatarkkailijaa lukuunottamatta, varsinaisesti ainoastaan yksi tarkkailija. Hänenkin erottuaan opintojensa jatkamisen tähden toimestaan lokakuussa ja yhden tarkkailijan ollessa edelleenkin sotapalveluksessa julistettiin kahden tarkkailijan toimet haettaviksi, joihin sittemmin valituilla oli kuitenkin mahdollisuus ryhtyä tehtäviinsä vasta seuraavan vuoden alkupuolella. Paitsi lautakunnan omia tarkkailijoita, toimi Tampereella lisäksi kansanhuoltotoimiston alaisina kaksi Hämeen läänin kansanhuoltopiirin toimiston aluetarkkailijaa.

Kumoten 12. 6. 1941 antamansa päätöksen hintojen säännöstelystä antoi valtioneuvosto 26. 6. 1942 päätöksen hintojen ja maksujen säännöstelystä, jonka nojalla kansanhuoltoministeriö antoi mm. 27. 6. 1942 päätökset maahan tuotujen tarvikkeiden hinnanvahvistuksen hakemisesta ja teollisuustuotteiden kustannuslaskennan perusteista, 12. 10. 1942 päätökset tekstiilituotteiden hinnoitteluperusteista, eräiden maksujen vahvistamisesta ja kaupan hinnoitteluperusteista, 21. 12. 1942 päätöksen kaupan myyntipalkkioista sekä 22. 12. 1942 päätöksen eräiden käytettyjen tarvikkeiden hinnoista.

Mitä varsinaisesti säännöstelyrikkomuksiin tulee, koskivat ne pääasiassa hintojen ylityksiä, joskin myös salakaupasta asetettiin lautakunnan taholta eräitä syytteeseen. Valitettavasti ei lautakunnalla kuitenkaan ole tässä yhteydessä mahdollisuutta esittää annetuista tuomioista mitään tilastollisia lukuja, koska raastuvanoikeus tiedoittaa päätöksistään ainoastaan kansanhuoltoministeriölle. Tyydytyksellä voitaneen kuitenkin todeta, että kauppiaskunta yleensä on asiallisesti suhtautunut annettuihin säännöstelymääräyksiin sekä täysin käsittänyt nykyajan heille asettamat velvoitukset.

Lisäksi mainittakoon, että säännöstelymääräysten noudattamista on valvottu hyvässä yhteistyössä poliisiviranomaisten kanssa, joten heiltä saadusta ensiarvoisesta avusta lautakunta lausuu kiitoksensa.

Määrärahat.

Kokouksessaan 23. 12. 1941 kaupunginvaltuusto vahvisti lautakunnan talousarvion vuodelle 1942 seuraavaksi:

Luottamustointien haltijain palkkiot	31.500:—
Muun henkilökunnan ja tilapäisen työvoiman palkat	977.400:—
Huoneistomenot	114.840:—
Kaluston hankinta	20.000:—
Kaluston kunnossapito	2.000:—
Tarverahat	120.000:—
	<hr/>
	Yhteensä 1.265.740:—
	<hr/>

Vahvistetun talousarvion puitteissa ei lautakunta kuitenkaan voinut toimia, vaan oli pakotettu anomaan 152.000 markan suuruisia lisämäärärahaa, jonka kaupunginvaltuusto kokouksessaan 29. 12. 1942 hyväksyi. Ylitykset aiheutuivat, paitsi lisääntyneistä toimistotehtävistä ja yleisestä hintatason noususta tarverahojen kohdalla, myös keskustuomiston uuden, entistä tilavamman huoneiston vuokramenoista sekä lisäkaluston hankkimisesta.

Lautakunnan kokonaismenot vuodelta 1942 muodostuivat seuraaviksi:

Luottamustointien haltijain palkkiot	17.900:—
Muun henkilökunnan ja tilapäisen työvoiman palkat (kalliinajanlisäyksineen)	1.383.982:80
Huoneistomenot	165.463:30
Kaluston hankinta	51.746:50
Kaluston kunnossapito	726:—
Tarverahat	187.384:25
	<hr/>
	Yhteensä 1.807.202:85
	<hr/>

Halpahintaisen keiton jakelu.

Kansanhuoltoministeriön lupauduttua keväällä ministeriön aloitteesta käytyjen neuvottelujen jälkeen toimittamaan Tampereelle 1.500 kiloa kuivattuja vihanneksia sekä riittävän määrän lihaa ja viljatuotteita vihanneksien valmistamiseksi ja jakamiseksi halpoina annoksina Tampereen vähävaraisille kuntalaisille, jotka eniten olivat joutuneet kärsimään silloisesta ankarasta perunapulasta, sekä kaupunginhallituksen ilmoitettua osallistuvansa jakelusta aiheutuviin kustannuksiin 100.000 markalla, päätti kansanhuoltolautakunta kokouksessaan 15. 4. 1942 ryhtyä toimenpiteisiin keiton jakamiseksi

sekä valitsi asian käytännöllistä puolta järjestämään ja valvomaan lautakunnan puheenjohtajan E. J. Axénin, jäsenet, rouva Rauha Ojalan ja Helka Putkiston sekä kansanhuollonjohtaja Tauno Sini-salon. Keiton valmistuksen otti hoitaakseen OTK:n einesvalmistamo ja sen jakelun eräät Osuusliike Voiman i.l., Tammelan Meijeri Oy:n, Tampereen Meijeriliikkeen ja Yrjö Järvisen Meijeriliikkeen myymälät. Päivittäiset kuljetukset jakelupaikkoihin, joita oli kaikkiaan 42 eri puolilla kaupunkialuetta, suoritettiin osittain Valtion rautateiden, osittain kaupungin rakennustoimiston, Pirkka-Hämeen Sk.-piirin Liikennetoimiston ja OTK:n autoilla.

Keittoa, jonka hinnaksi vahvistettiin 2 markkaa puolen litran annokselta, olivat oikeutettuja ostamaan annoksen päivittäin ne vähävaraiset henkilöt ja ruokakunnat, joilla oli esittää sotakuukausipalkkakirja, huoltolautakunnan vakinainen avustuskortti, kaupunginhallituksen antama todistus nostettavasta sotilasavustuksesta tai huoltorahasta, tai huoltolautakunnan taikka työvoimalautakunnan todistus varattomuudestaan. Kun kuitenkin osoittautui, että keiton valmistamiseen käytettävissä olleet tarveaineet riittivät pitemmälle kuin mitä ennakolta tehtyjen laskelmien mukaan oli arvioitu — kuivattuja vihanneksiakin saatiin kaikkiaan 2.500 kiloa — päätettiin 19. 5. 1942 alkaen keittoa luovuttaa myös kaikille M₂- ja M₃-maitokortin omaaville lapsille. Keiton jakelu aloitettiin 11. 5. 1942 ja lopetettiin 13. 6. 1942, jona aikana jaettiin kaikkiaan 93.981 annosta eli 46.990,5 litraa. Jäljelle jääneet kuivatut vihannekset ja lantut sekä pienehkö erä lihaa myytiin kauppaliikkeille ja sairaaloille. Halpahintaisen keiton jakelusta aiheutui kaupungille menoja yhteensä mk 13.546:10.

Viljatuotteet.

Kun vaikeitten jäästeiden vuoksi viljatuotteiden tuonti ulkomailta oli talvella täysin pysähdyksissä, pysyi viljatilanne maassa aina kevääseen saakka sangen kireänä. Tilannetta helpottaakseen antoi Valtioneuvosto 27. 2. 1942 määräyksen, jolla viljelijät etelä- ja keski-Suomessa veloitettiin luovuttamaan osan syysviljan siemenestään sekä koko maassa lainaamaan valtiolle omien ja muonamiestensä ruokakuntien ravinnoksi elokuun ajaksi varaamansa viljamäärän, jonka valtio myöhemmin sitoutui suorittamaan takaisin. Tämän toimenpiteen avulla saatiinkin viljaa kauppaan siksi paljon, ettei

viljatuoteannosten supistamiseen katsottu olevan syytä ryhtyä. Tilanne oli tosin erittäin vaikea etenkin helmikuussa, jolloin kauppa-
liikkeet useilla paikkakunnilla eivät voineet lunastaa kaikkia vilja-
tuotekuponkeja. Kun maahan oli odotettavissa kohta jäästeiden
poistuttua isohkoja viljalasteja, tiedoitti kansanhuoltoministeriö,
että helmikuun kupongit tullaan lunastamaan myöhemmin määrät-
tävänä ajankohtana, kuten sitten toukokuussa tapahtuikin. Vali-
tettavasti useat kuluttajat eivät kuitenkaan säilyttäneet mainittuja
kuponkejaan, vaikka siitä sekä radion että sanomalehdistön välityk-
sellä aikanaan ilmoitettiin.

Kansanhuoltoministeriön myönnettyä helmikuussa kaupunkien
ja taajaväkisten yhdyskuntien kansanhuoltolautakunnille oikeuden
toistaiseksi kieltää n.s. koristeleivosten valmistuksen, mikäli paikal-
linen viljatilanne sen vaati, päätti lautakunta kokouksessaan 2. 3.
1942 kieltää leivosten valmistuksen ja kaupan Tampereella, koska
saatavissa oleva vilja oli ensi tilassa käytettävä varsinaisen ruoka-
leivän valmistukseen, jotapaitsi samalla tämän toimenpiteen avulla
voitiin ehkäistä kuluttajia käyttämästä viljatuotekuponkejaan usein-
kin ala-arvoisten korvikeleivosten ostoon. Heinäkuun 1 päivästä,
johon mennessä maahan oli saatu hankituksi vehnä jauhoja, tämä
päättös kumottiin.

Kotimaisesta hyvästä viljasadosta sekä ulkolaisesta tuonnista
johtuen voitiin marraskuusta lähtien ryhtyä lunastamaan viljatuote-
ostokorttien tummennettuja kuponkeja sekä siten suurentamaan
viljatuoteannoksia.

Liha.

Joskin lihansaanti vuoden 1941 lopulla suhteellisen runsaasta
teurastuksesta johtuen jonkin verran lisääntyikin, ei lihaa vuoden
1942 aikana kuitenkaan saatu kuukausittain Tampereelle, kuten
muihinkaan kulutuskeskuksiin, siinä määrin kuin mitä ostokorttien
kupongit olisivat edellyttäneet. Tämän johdosta oli kansanhuolto-
ministeriö useina kuukausina pakotettu pidentämään kuponkien
voimassaoloaikaa kuukaudella, elokuun kuponkien jopa kahdella.
Kun lihanhankintaliikkeiden toimituskyky pysyi sangen rajoitettuna,
koetettiin kansanhuoltoministeriön avulla saada hankituksi lihaa
myös puolustuslaitoksen varastoista. Niinpä kansanhuoltoministeriö
oli jo vuoden 1941 joulukuun puolivälissä anonut, että puolustuslai-

tokselle varatusta lihasta saataisiin käyttää Tampereen kulutusta varten 50.000 kiloa, johon anomukseen intendenttiosasto sitten suostuikin. Osa lihasta saatiin jo joulukuussa, suuremman osan kuitenkin tultua kulutukseen vuoden 1942 tammikuun aikana. Maaliskuun alkupäivinä luovutti puolustuslaitos lihaa Tampereen kulutukseen edelleen 23.000 kiloa sekä huhtikuussa, lähinnä jaettavaksi lunastamattomia maaliskuun kuponkeja vastaan, 10.000 kiloa. Lisäksi saatiin vielä lokakuussa 15.000 kiloa naudanlihaa.

Toukokuussa Tanskasta saapuneesta suolatusta sianlihasta määräsi kansanhuoltoministeriö Tampereelle heti toimitettavaksi 26.000 kiloa sekä kesäkuussa 15.000 kiloa.

Kun lihatilanne kaikesta huolimatta syksyyn mennessä jatkuvasti huononi, velvoitti kansanhuoltoministeriö lihanhankintakeskusliikkeitä antamaan alaisilleen lihanhankintaliikkeille määräyksen luovuttaa $\frac{2}{3}$ hankkimastaan lihamäärästä Tampereen ja Helsingin kulutukseen. Täten alettiin saada varsinkin etelä-Pohjanmaalta ja Satakunnasta Tampereelle siinä määrin lihaa, että lokakuusta lähtien voitiin kuukausittain lunastaa kaikki lihakupongit.

Lihakortin ostoarvo oli tammi-kesäkuussa 12 markkaa, lukuunottamatta huhtikuuta, jolloin sen arvo oli sama kuin heinä-joulukuussa eli 8 markkaa. Raskaan ja erittäin raskaan työn tekijöille jaettiin näiden perusannosten lisäksi lisäannokset.

Kala.

Kuten edellisen vuoden syksyllä jo oli suunniteltu, päätti kansanhuoltolautakunta kokouksessaan 4. 2. 1942 järjestää kalan jakelun tapahtuvaksi ostokortin kuponkeja vastaan, jotta tämän toimenpiteen avulla voitaisiin mahdollisuuksien mukaan ehkäistä jokapäiväiseksi ilmiöksi käynyt jonotus sekä turvata jokaiselle kuluttajalle kalan saanti. Tarkoitusta varten jaettiin ruokakunnille n.s. tarkkailukortit ja säännöstelynalainen myynti aloitettiin varsinaisesti maanantaina 9. 2. 1942. Tarkkailukortit olivat käytännössä 1. 10. 1942 saakka, jolloin tulivat voimaan kansanhuoltoministeriön painattamat, samaan tarkoitukseen käytettävät ostojärjestyskortit.

Edellämainittuna helmikuun 9 päivänä 1942 ilmoitti kansanhuoltoministeriö määränneensä Turussa, Paraisissa ja Maarianhaminassa olevien kalanhankintaliikkeiden toimittamaan Tampereelle 10 % vastaanottamistaan kaloista. Tämä Tampereen kulutukseen myönnetty määrä osoittautui kuitenkin siksi vähäiseksi,

että tuoretta kalaa, lähinnä silakkaa, voitiin kuluttajille jakaa yleensä vain 250 gramman erissä, lukuunottamatta touko-kesäkuuta, jolloin lisäksi voitiin muutaman kerran jakaa 500 gramman erissä hyyssää, särkeä, sulkavaa ja Suomenlahden turskaa. Edellämainittu kalakiintiö, joka aluksi oli tarkoitettu yksinomaan Tampereen kaupungin kulutusta varten, korotettiin kesäkuussa suur-Tampereen kulutusta silmälläpitäen, johon kulutusalueeseen samalla määrättiin kuulumaan, paitsi Tampereen kaupunkia, myös Messukylän, Lempäälän, Pirkkalan ja Ylöjärven kunnat.

Syyskuun puolivälissä kansanhuoltoministeriö lupautui toimitamaan suur-Tamperetta varten suolattua kalaa kalansaantimahdollisuuksien parantamiseksi isompia määriä kuin aikaisemmin. Lokakuussa voitiinkin siten jakaa suolakalaa kuluttajille 2 kiloa, mutta väheni saanti kohta tämän jälkeen odotettua pienemmäksi, sillä ministeriön toimesta syksyllä varastoitua suolakalaa piti ohjata huomattavat määrät myös metsätyömaille, sairaaloille, puolustusvoimille sekä kunnallisille ynnä muille laitoksille. Lokakuun lopulla ja marraskuun puolivälissä kansanhuoltoministeriö määräsi eräiden kalanhankintaliikkeiden toimittamaan Tampereelle yhteensä noin 75.000 kiloa suolakalaa, josta osa vielä saatiin vähittäisjakeluun vuoden loppuun mennessä.

Kansanhuoltoministeriön toimesta saatiin Tampereella lokamarraskuun vaihteessa myös 13.000 kiloa kuivattua kalaa, jota 24. 11. 1942 alettiin jakaa yksinomaan tamperelaisille kuluttajille vaihtoehtoisesti 200 gr kuivattuna tai 800 gr liotettuna, sekä 3.000 kiloa lohta, josta määrästä tuli ravintoloille luovuttaa 80 % sekä loput paikalliseen vähittäisjakeluun ostopöytäkortin kuponkeja vastaan jaettavaksi. Kun 600 kilon erää ei enää katsottu voitavan mainitulla tavalla jakaa kuluttajille, päätti lautakunta varata koko lohimäärän yksinomaan ravintoloita varten.

Maito.

Vuoden 1942 maitotilannetta tarkasteltaessa voidaan tyydytyksellä todeta, että maitoa kyettiin Tampereella jakamaan säännöllisesti korttiannosten edellyttämät määrät, joskin maidon saanti kaupunkiin ajoittain tuottikin meijeriliikkeille jonkin verran vaikeuksia. Kun koko sitä maitomäärää, mikä kulutukseen tarvittiin, ei saatu hankituksi kaupungin lähiympäristön karjanhaltijoilta,

määräsi kansanhuoltoministeriö, kuten edellisenäkin vuonna, eräiden maaseutumeijereiden täyttämään täten syntyneen maitovajauksen.

Vaikka maitoa olikin riittävästi saatavissa, herätti sen jakelu kuitenkin tyytymättömyyttä senjohdosta, että maitomyymälät pidettiin jatkuvasti sunnuntaisin suljettuina. Kun kansanhuoltolautakunnalle tehtiin jo huhtikuun alkupuolella useita valituksia siitä, että lauantaisin maitomyymälöistä ostettu sunnuntain maitoannos jo seuraavana päivänä oli hapanta, päätti lautakunta kokouksessaan 15. 4. 1942 antaa kehoituksen maitomyymälöiden aukipitamisestä toistaiseksi myös sunnuntaisin. Tähän kehoitukseensa sai kansanhuoltolautakunta 27. 4. 1942 kaikkien täkäläisten meijeriliikkeiden allekirjoittaman kirjelmän, jossa asianomaiset ilmoittivat, ettei maitomyymälöiden avoinnaolo sunnuntaisin mitenkään tulisi parantamaan tilannetta. Meijereille saapuu, kuten kirjelmässä mainittiin, sunnuntaisin ainoastaan hyvin pieniä maitoeräiä, johtuen tämä siitä, että useat maaseudun maidontuottajat varaavat juuri sunnuntain maidontuotantonsa kotivoin valmistukseen, jotapaitsi maaseudulta kaupunkiin liikennöivät autot ja laivat kuljettavat maitoa ainoastaan arkipäivisin. Näinollen jouduttaisiin sunnuntaisin myymälöissä jakamaan miltei yksinomaan lauantaina kaupunkiin saapunutta maitoa. Kirjelmässä mainittiin edelleen, että kaupunkilaisten lähtiessä kesällä lauantaisin maaseudulle, maidon jakelu jäisi sunnuntaisin verrattain pieneksi ja epäsäännölliseksi, joten varsinkin viimeainitusta johtuen myymälöihin tulisi jäämään maitoa ylisäännöllisesti jaettavan määrän, jonka säilytysmahdollisuudet olisivat vähäisten jäävarastojen vuoksi huonommat kuin edellisinä kesinä. Samalla viitattiin myös siihen, että, mikäli myymälät pidettäisiin edelleen sunnuntaisin suljettuina, meijeriliikkeet voisivat jatkuvasti käyttää kaikkia kuljetusneuvojaan koko sunnuntaipäivän muihin tarkoituksiin, lähinnä halkojen kuljetuksiin. Kun meijeriliikkeet kirjelmässään esittämiensä perustelujen nojalla eivät olleet halukkaita noudattamaan kansanhuoltolautakunnan kehoitusta, ei lautakuntakaan kansanhuoltoministeriöstä saamansa ilmoituksen mukaan voinut ryhtyä asiassa pakkotoimenpiteisiin, vaan oli sen tyydyttävä meijeriliikkeiden päätökseen.

Peruna ja juurikkaat.

Kuten vuoden 1941 toimintakertomuksessa mainittiin, saatiin Tampereelle vuoden vaihteessa ulkomailta yhteensä 922.000 kiloa

perunoita. Huomioonottaen kuitenkin, että niin yksityisten kuin ravintolain, sairaalain y.m. laitosten perunavarastot olivat jo tammikuuhun mennessä miltei kokonaan käytetyt, ei tällä perunamäärällä voitu pitkällekkään tyydyttää välttämättömintäkään tarvetta. Kun elintarviketilanne yleensäkin vuoden alkupuolella oli erittäin vaikea, oltiin pakotettuja luovuttamaan kulutukseen koko saatu perunaerä jo tammikuun aikana. Henkeä kohden voitiin siten jakaa kaikkiaan 13 kiloa, jotapaitsi sairaaloita ym. laitoksia varten varattiin osa perunamäärästä. Sitävastoin ravitsemisliikkeille ei näitä perunoita luovutettu. Tilanne kehittyi kuitenkin jatkuvasti yhä pahempaan päin, kun monista ponnisteluista huolimatta ei kaupunkiin saatu tämän jälkeen enää koko keväänä yhtävähän ulkolaisia kuin kotimaisia-kaan perunoita, vaikka kansanhuoltolautakunnan taholta useaan otteeseen käännyttiin kansanhuoltoministeriön, Valtion Viljavaraston ja Hämeen läänin kansanhuoltopiirin toimiston puoleen. Helmi- maaliskuun vaihteessa tosin saatiin viimeksimainitun toimesta Tampereelle puolustuslaitoksen varastoista pienehkö määrä jäätyneitä perunoita, jotka pääasiassa jaettiin ravitsemisliikkeille, koska niillä oli paremmat mahdollisuudet käyttää perunat edullisimmin ruokataloudessa, mutta mitään varsinaista merkitystä ei tällä perunamäärällä ollut yleiseen kulutukseen nähden. Tilanne oli sitäkin arveluttavampi, kun muitakaan juurikkaita ei ollut saatavissa. Huhtikuun lopulla, eli tarkemmin sanoen 28. 4. 1942 kansanhuoltoministeriö ilmoitti määränneensä Valtion Viljavaraston luovuttamaan Tampereen kulutukseen toukokuun alussa maahan saapuvasta lanttuerästä 230.000 kiloa, josta määrästä kansanhuoltolautakunta varasi halpahintaisen keiton valmistukseen 100.000 kiloa. Kuluttajille voitiin näinollen jakaa lanttua sellaisenaan ainoastaan 1,250 kiloa henkeä kohden, koska myös sairaalain sekä eräiden kaupungin laitosten oli tästä lanttuerästä saatava osuutensa. Halpahintaisen keiton jakelun päätyttyä myytiin keiton valmistukseen varatusta lanttumäärästä jäännöserä tärkkäisille ravitsemisliikkeille. Paitsi lanttua, voitiin sairaaloille kansanhuoltoministeriön määräysten perusteella jakaa toukokuussa myös 5.000 kiloa kuivattuja porkkanoita sekä noin 10.000 kiloa valkokaalia.

Vaikkakin ennakkotiedoista saattoi alkusyksyllä päätätä, että odotettavissa oli normaalia parempi perunasato, antoi valtioneuvosto 8. 8. 1942 päätöksen perunan ja ruokajuurikasvien säännöstelystä, jonka päätöksen 28 §:n nojalla kansanhuoltoministeriö määräsi 18. 8. 1942 perunan ja ruokajuurikasvien jakelun kuluttajille tapah-

tuvaksi Tampereen kansanhuoltolautakunnan alueella 1. 10. 1942 voimaantulleen Os-4-ostojärjestyskortin kuponkeja vastaan. Perunan kortillepano ei suinkaan aiheutunut varsinaisesti perunasadosta, josta kansanhuoltoministeriöllä ei kylläkään vielä tätä päätöstä antaessaan ollut tarkkaa selvyyttä, vaan oli ministeriöllä tämän toimenpiteen avulla lähinnä tarkoituksena turvata perunan tasapuolinen jakelu talven aikana niin Tampereella kuin muissakin suuremmissa kulutuskeskuksissa, mikäli talven ankaruus olisi asettanut vaikeuksia perunoiden kuljetuksiin nähden kulutuskeskuksiin. Jotta yksityiset kuluttajat ja ravitsemisliikkeet olisivat voineet syksyllä varastoida perunoita ja juurikkaita talvea varten, myönsi kansanhuoltoministeriö kansanhuoltolautakunnalle oikeuden antaa kuluttajille ostojärjestyskortin kuponkeja vastaan ostolupia 20 % suuremmille määrille kuin mitä kupongit olisivat edellyttäneet sekä ravitsemisliikkeille useampien kuukausien kulutusta varten. Asianomaiset olivatkin suuressa määrin halukkaita käyttämään tätä oikeutta hyväkseen, sillä kuluttajille, t.s. perhekunnille, kirjoitettiin ostolupia kaikkiaan noin 3.000 ja ravitsemisliikkeille noin 450 kappaletta. Huomioonottaen perunoiden paremman säilyvyyden muihin juurikkaisiin verrattuna kansanhuoltoministeriö määräsi myös joulukuussa, ettei ravitsemisliikkeissä toistaiseksi saatu tarjoilla perunoita tiistaisin, torstaisin eikä lauantaisin, jotta lantun ja porkkanan käyttöä siten olisi voitu edistää.

Käsitellessään kokouksessaan 27. 1. 1942 perunain ja juurikkaiden varastoimiskysymystä kulutuskautta 1942—1943 varten päätti kansanhuoltolautakunta siihenastiset kokemukset huomioonottaen kääntyä uudelleen kaupunginhallituksen puoleen esityksin, että kaupunginhallitus kiireellisesti ryhtyisi toimenpiteisiin varastosuojan rakentamiseksi Tampereelle, josta tšekäläisille perunain ja juurikkaiden hankkijoille voitaisiin vuokrata varastotiloja. Suhtauduttuaan esitykseen myönteisesti antoi kaupunginhallitus yleisten töiden lautakunnan tehtäväksi varastorakennuksen suunnittelun, jonka ehdotuksen perusteella varastorakennusta sitten keväällä ryhdyttiinkin rakentamaan kaupunginvaltuuston ehdotuksen lopullisesti hyväksyttyään ja myönnettyään tarkoitukseen tarvittavat varat. Vaikeuksista huolimatta saatiin varastorakennus, johon voidaan varastoida 2 milj. kiloa perunoita ja juurikkaita, syksyllä valmiiksi ja otettiin välittömästi heti sen jälkeen käyttöön.

Tampereen Teollisuuspiirin aloitteesta ja sen edustajana kääntyi ins.kapt. Erkki Janhunen kevättalvella tšekäläisten teollisuuslaitosten

puoleen kehoittaen näitä vaikean elintarviketilanteen johdosta hankkimaan työväestölleen viljelyspalstoja lähinnä perunoiden ja juurikkaiden viljelystä varten. Aloite sai asianomaisissa piireissä erittäin suopean vastaanoton ja sen edelleen kehittämiseksi perustettiin erityinen palstaviljelystoimikunta, jossa kansanhuoltolautakuntaa edustivat puheenjohtaja E. J. Axén ja kansanhuollonjohtaja Tauno Sinisalo. Paitsi teollisuuslaitokset, hankkivat palstaviljelmiä jäsenilleen myös molemmat tšekäläiset osuusliikkeet sekä huomattavassa määrin yksityiset omaa talouttaan varten. Pahimpana pulmana palstaviljelystoiminnalle oli siemenperunain saanti. Kansanhuoltoministeriö ilmoitti 6. 3. 1942, ettei siemenperunan saannista toistaiseksi ollut mitään varmoja tietoja, sekä, mikäli niitä tultaisiin saamaankin, kuten toiveita oli, ettei perunoita kuitenkaan kuljetusvaikeuksien vuoksi voitaisi toimittaa sitä määrää kuin siemenen tarve edellyttäisi. Tämän johdosta ministeriö samalla kehoitti viljelijöitä hankkimaan kotimaisia siemenperunoita. Kun näiden saanti kuitenkin osoittautui täysin mahdottomaksi, käännyttiin asiassa kansanhuoltoministeriön puoleen ja anottiin palstaviljelijöille osuutta ulkomailta saapuvasta siemenperunamäärästä, johon anomukseen ministeriö tosin ensin suostuikin, ilmoittaen kuitenkin myöhemmin, että kyseinen perunamäärä tullaan kokonaisuudessaan luovuttamaan Helsinkiin ja takaisinvaltatulle alueelle. Palstaviljelystoimikunnan neuvoteltua uudelleen kansanhuoltoministeriön kanssa saatiin asia lopuksi onnelliseen päätökseen ja siemenperunoita voitiin jakaa kaikille niitä tarvitseville, joskin istutus-aika venyi aina yli kesäkuun puolivälin.

Yleensä voidaan ilolla todeta, että palstaviljelystoiminta Tampereella kehittyi erittäin laajaksi sekä että lukuisat ruokakunnat siihen osaaottaen omatoimisuudellaan saivat hankituksi itselleen talviset perunat ja juurikkaat.

Polttoaineet.

Polttoainetoimiston pääasiassa pienkulutuksen tarpeiksi ostamat halkoerät sijaitsivat etupäässä Pohjois-Karjalan ja etälä-Pohjanmaan välisillä alueilla pitkien autokuljetuksien päässä rautatieasemilta. Maanteitä ei auraskaluston puutteessa voitu riittävästi pitää auki eikä kuorma-autojakaan ollut tarvittavaa määrää käytettävissä ja niinpä ei edellisen vuoden lopulla saatua säännöllisesti kulkevaa

halkojunaa voitu enää pitää liikenteessä. Rautatievaunusto tarvittiin myöskin muihin tarkoituksiin niin tarkoin, että ainoastaan haja-vaunuja oli saatavissa kulutuskeskusten halkokuljetuksiin. Kun yksityiset talot, joilla oli myös huomattavia halkomääriä Tampereen lähiympäristössä, eivät saaneet niitä kuljetettua, joutui polttoainetoimisto vähistä varastoistaan luovuttamaan osan keskuslämmitystarkoituksiin. Vaikka polttoainetoimisto olikin moninkertaistanut hankintamääränsä normaaliaikaan nähden, eivät sen varastot olleet kuitenkaan riittävät täyttämään tällaista tarvetta. Lisäksi olivat useat polttoainekauppiat hankintavaikeuksien takia joutuneet jo edellisenä vuonna lopettamaan liiketoimintansa tai joutuneet myymään varastonsa maanteitten varsilla suurille teollisuuslaitoksille. Kuluttajien tekemät tilaukset ylittivätkin monin kerroin jaettavan varaston, vaikka jakomäärä ajoittain alennettiin 1 pm³ perhettä kohden. Kaupungin sähkölaitokselta jouduttiin viimein lainaamaan huomattava halkoerä ja Metsähallitukselta saatiin ostaa Kurusta noin 5.000 pm³, jotka monien vaikeuksien kautta kuljetettiin autoilla jätse Tampereelle suoraan jakeluun. Kun kivihiilen ja koksen jakelumäärä jäi ainoastaan kolmannekseen normaalikulutuksesta, kävi tilanne ennen pitkää kestävämmäksi. Monien henkilökohtaisten neuvottelujen ansiosta valtion virallisten elinten kanssa Helsingissä saatiin vihdoin autokuljetus maaliskuussa järjestetyksi niin, että edes pääteitten varsilla olevat halkoerät saatiin kuljetetuksi ja tarve jotenkuten tyydytetyksi.

Polttopuun saannin turvaamiseksi ja hintakiskonnan ehkäisemiseksi antoi kansanhuoltoministeriö kevään ja kesän kuluessa useita selventäviä määräyksiä polttopuun kaupan säännöstelystä. Tärkeimmät näistä olivat 4. 3. 42 annettu päätös ylimmistä myyntihinnoista, 22. 5. 42 päätös polttopuukaupan säännöstelystä sekä päätökset hankintajärjestöjen perustamisesta, polttopuun kantohintojen laskemisperusteista ja autokuljetuksista perittävistä kuljetusmaksuista. Kaikilla näillä päätöksillä oli pääasiassa keinottelua ehkäisevä vaikutus. Pakkohakkuitten soveltaminen ja käytäntöönpano yhä laajemmassa mittakaavassa vaikutti osaltaan pystymysten saantiin eikä talkoohakkuittenkaan merkitystä talven polttopuutilanteen helpottamiseksi ole suinkaan väheksyttävä.

Uuden polttokauden alkaessa 1. 5. 42 suoritettiin kaupungissa täydellinen polttoaineiden inventointi. Inventoinnin mukaan oli koko kaupungin vuotuinen polttoainekulutus haloiksi muunnettuna 881.000 pm³, josta määrästä yksityistalojen ja pienkuluttajien osuus

oli halkoja 346.000 pm³ sekä kivihiiltä ja koksia yhteensä 11.050 tonnia. Kulutuspaikalla oli kaikkiaan halkoja n. 35.000 pm³, josta halkokauppiaitten osuus teki n. 4.000 pm³. Varastoihin muille paikakunnille rautateiden ja maanteiden varsille jäi polttopuuta 80.000 pm³. Elokuun lopulla olivat lämmitystarkoituksiin käytettävät halkovarastot nousseet 100.000 pm³:iin, joka olikin vuoden maksimi-arvo. Syyspuolella alkoi kuljetustilanne jälleen kiristyä ja polttoainetilanne koko talven kulutusta silmälläpitäen kulutuksen suuretessa käydä yhä uhkaavammaksi. Hankintajärjestön osakkailta ei saatu, huolimatta kansanhuoltoministeriön antamasta 5 %:n luovutusvelvollisuudesta, lainkaan polttopuuta yleiseen kulutukseen. Sotilas- ja siviiliviranomaisille annettujen kirjallisten tilanneselostusten ja suullisten neuvottelujen kautta saatiin marras-joulukuun aikana joitakin autoja ja rautatievaunustoa kuljetuksiin, joten vuoden lopulla yksityisten hallussa olevat polttopuuvarastot olivat saavuttaneet toisen maksimiarvonsa, 80.000 pm³. Pienkuluttajat jäivät kuitenkin edelleen miltei kokonaan korttijakelun varaan. Keskuslämmitystaloilta saatiin vaihtokoksin turvin useita huomattavia halkoeriä ja ympäristösahoilta oston kautta ripoja. Kun Oy. Finlayson-Forssa Ab:ltä oli vielä kansanhuoltoministeriön päätöksen mukaan takavarikoitu 7.000 pm³ halkoja, voitiin ankaraa säännöstelyä noudattamalla turvata pienkuluttajien vuoden vaihteen tarve.

Kivihiilen ja koksen jakelu aloitettiin vasta marraskuun alussa. Jaettava määrä oli suunnilleen sama kuin edellisenäkin vuonna eli noin kolmannes normaalikulutuksesta. Polttoaineen säästämiseksi oli kaupungissa syyskaudella voimassa lämmityskielto, joka vuoden loppuun mennessä vähitellen kumottiin. Lämmityskiellon ansiosta, vaikka sitä ei voitukaan tehokkaasti valvoa, säästettiin kuitenkin huomattavasti etenkin keskuslämmitystaloissa polttoainetta. Jaetut kivihiili- ja koksivarastot nousivatkin vuoden lopulla n. 2.700 tonniin, osan jaettavasta määrästä jäädessä vielä polttoainekauppiaitten varastoihin.

Tampereella kesäkuun 11 p:nä 1943.

Tampereen kaupungin kansanhuoltolautakunta.

E. J. AXÉN.

Risto Kalerma.

